

СЕКЦІЯ 2
СПЕЦІАЛЬНІ ТА ГАЛУЗЕВІ СОЦІОЛОГІЇ

ДИНАМІКА ЗМІН У НАСТРОЯХ МОЛОДІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАНЬ ДДПУ ІМ. І. ФРАНКА)

DYNAMICS OF CHANGES IN YOUTH MOODS IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (BASED ON THE RESULTS OF SURVEYS BY THE DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY)

Негативний вплив трьох років російсько-української війни уже повною мірою відобразився на усіх демографічних групах українського населення, особливо дітях та молоді. Важливим є зосередження уваги саме на молоді як основному капіталі майбутнього нашої держави який буде нести на свої плечах тягар відбудови, відновлення та подальшого розвитку.

У статті розглянуто динаміку змін настроїв молоді в умовах російсько-української війни протягом трьох років. Основу статті складає соціологічний моніторинг «Студентство і війна», який проводився у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка з метою аналізу настроїв, соціальних активностей, очікувань та поглядів на своє власне майбутнє.

Емпіричні дані показують, що молодь певним чином адаптувалася та «звикла» до подій, що відбуваються на даний час в нашій країні. З кожним роком менше молоді яка постійно слідує за перебігом війни, більше тих хто на події звертає увагу час від часу.

На тлі загального погіршення суспільних настроїв продемонстровано, що позитивні настрої молоді такі як надія та спокій витісняються негативними емоціями тривоги та невпевненістю. Водночас це не вплинуло на рівень залученості молоді до волонтерської діяльності, цей рівень досі залишається високим. У думках про своє майбутнє у молоді переважає почуття надії, втім і зростає рівень тривоги, роззубленості особливо у 2024 році, збільшуються міграційні настрої та невизначеність.

Правильне розуміння настроїв та зосередження уваги на прагненнях молоді дасть можливість зберегти національну консолідацію, соціальну цілісність з метою формування колективного захисту від психотравматичного впливу війни, вчасно реагувати на потреби з метою підтримки та допомоги, ефективно прогнозувати відбудову та майбутній розвиток нашої країни.

Ключові слова: війна, молодь, настрої молоді, погляди на майбутнє, волонтерство, міграційні настрої.

The negative impact of three years of the Russian-Ukrainian war has already been fully reflected on all demographic groups of the Ukrainian population, especially children and youth. It is important to focus on youth as the main capital of the future of our state, which will bear the burden of reconstruction, restoration and further development.

The article examines the dynamics of changes in youth attitudes during the Russian-Ukrainian war over the course of three years. The article is based on the sociological monitoring «Studentism and War», which was conducted at the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University with the aim of analyzing attitudes, social activities, expectations and views on their own future.

Empirical data shows that young people have somehow adapted and «got used to» the events currently taking place in our country. Every year, fewer young people are constantly following the course of the war, and more are paying attention to the events from time to time.

Against the background of the general deterioration of public sentiment, it has been demonstrated that positive sentiments of young people, such as hope and peace, are being replaced by negative emotions of anxiety and uncertainty. At the same time, this has not affected the level of involvement of young people in volunteer activities, this level still remains high. In their thoughts about their future, young people are dominated by a sense of hope, however, the level of anxiety and confusion is increasing, especially in 2024, and migration sentiment and uncertainty are increasing.

Correct understanding of the moods and focusing on the aspirations of young people will make it possible to preserve national consolidation, social integrity in order to form collective protection from the psychotraumatic impact of war, respond in a timely manner to needs for support and assistance, and effectively forecast the reconstruction and future development of our country.

Key words: war, youth, youth attitudes, views on the future, volunteering, migration attitudes.

УДК 316: 355.48.01(470+477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.70.4>

Гвоздецька Б.Г.

к.соц.н., доцент, доцент кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Нікон Н.О.

к.соц.н., доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи Національний університет «Одеська політехніка»

Постановка проблеми. Три роки війни сильно вплинули та змінили українське суспільство в цілому, негативного впливу зазнала в тій чи іншій мірі кожна вікова категорія – діти, молодь, працездатне населення, люди пенсійного віку. Як є відомо усі категорії виявилися певною мірою незахищеними. Непоправною втратою є смерть

громадян України від російської агресії та терору, так згідно даних ООН від початку повномасштабного вторгнення 22 лютого 2022 року станом на вересень 2024 року в Україні загинули щонайменше 11743 цивільних осіб (серед яких 613 дітей) та 24614 зазнали поранень [1]. Ще одним негативним результатом війни є міграційні потоки як

в межах так і за межі країни, примусова депортація українців до країни агресора. На даний час лише на території Європи перебуває 8,1 млн українців, які покинули країну через війну, на жаль ця цифра постійно зростає [2]. Чисельність внутрішньо переміщених осіб залишається на рівні близько 3,5 млн [3]. На сьогоднішній день воєнні українські реалії які супроводжуються повзучою втратою територій, зростанням людських втрат як цивільних так і військових, збільшенням обстрілів міст та сіл, постійне руйнування інфраструктури країни, продовження та посилення мобілізаційних заходів все це зумовлює не менш актуальну та гостру проблему війни, а саме емоційну втому та виснаження українського суспільства в цілому, зокрема найвразливішої та стратегічно найважливішого ресурсу будь-якої країни, а саме дітей та молоді.

Події сьогодення вимагають пошук шляхів та зосередження уваги на настроях та потребах молоді, збереженню національної консолідації, соціальної цілісності з метою формування колективного захисту від психотравматичного впливу війни та вчасного реагування на потреби з метою підтримки та допомоги.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Настрої, життєві цілі та плани молоді завжди були і залишаються у центрі уваги науковців та дослідників, тим паче у час війни та невизначеності. Відображення російсько-української війни у молодіжній свідомості представлено у працях українських науковців Н. Агаєва, О. Антиповича, В. Духневича, Г. Зеленько, Л. Карамушка, М. Міщенко, В. Паніотто, М. Ткалич та ін.. Дослідженням життєвих планів молодих людей присвячені праці українських соціологів: В. Баранівського, А. Бова, А. Беленок, Ю. Заблоцької, В. Кривошеїна, В. Ніколенко та ін.. Численні праці О. Балакіревої, О. Гарнець, О. Злобіної, Л. Сокурянської, Н. Коваліско присвячені стилю життя сучасної молоді, її суспільним настроям та очікуванням.

Серед зарубіжних вчених слід виділити С. Бетанкур, Т. Ваятта, А. Йона, Р. Мерті, Г. Міллера, Я. Мішневського праці яких присвячені впливу війни та воєнного стану на психіку молоді. Хочеться звернути увагу на працю «Молодь на сході України в контексті російсько-української війни» (2016) [4] польського науковця Я. Мішневського де аналізується соціальна поведінка молоді в умовах війни на сході України, громадське життя молоді та волонтерська діяльність.

Метою пропонованої статті є соціологічний моніторинг та аналіз динаміки змін настроїв, соціальних активностей, очікувань та поглядів на своє майбутнє студентської молоді протягом трьох років російсько-української війни як важливого чинника їх життєвих перспектив.

Методи дослідження. Упродовж трьох років з 12–21 вересня 2022 р., 11–20 вересня 2023 р., 16–25 вересня 2024 р. на базі соціологічної лабораторії Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка був проведений

соціологічний моніторинг «Студентство і війна». Опитування проведено методом групового аудиторного анонімного анкетування, вибірка випадкова (студенти 1–4 курсів першого бакалаврського рівня та 1–2 курсів другого магістерського рівня вищої освіти). Обсяг вибірки склав: 2022 р. – 406 студентів, 2023 р. – 419 студентів, 2024 р. – 434 студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На жаль, сучасність нашого сьогодення формує нашу молодь по іншому ніж молодь решти країн які знаходяться звичному мирному житті. Будь-яка війна це найбільш серйозна проблема з якою може стикається суспільство. Так, згідно всеукраїнського соціологічного дослідження «Підлітки та їхнє життя під час війни: настрої цінності, майбутнє» 73% з опитаних українських підлітків зазначили, що їх найбільше хвилює війна яка кожного дня «вплітається» в повсякденність життя спричиняючи тривожність, стрес та страх за майбутнє [5].

Війна це завжди руйнування як матеріального так і нематеріального життя людини. Екстремальні умови, бомбардування й обстріли, сирени, обмеження спричинені війною тощо, зумовлюють постійне психологічне напруження – стрес.

Видатний канадський ендокринолог австро-угорського походження Ганс Сельє розробив теорію стресу та виділив три стадії його розвитку [6]. Перша стадія – тривога, включає в себе фази шоку та противошоку, це дозволяє індивіду сконцентрувати сили з метою боротьби або втечі від небезпеки, друга стадія – адаптація, зростання стійкості особистості до випробувань і негативних чинників, третя – виснаження, розлад механізмів саморегуляції.

Запитуючи студентів на протязі трьох років чи слідкують вони за перебігом війни, ми отримали відповіді, які можуть свідчити про другу стадію стресу, а саме адаптацію, зростання стійкості чи так би мовити звикання до подій, що відбуваються. Так, якщо у 2022 році за перебігом війни слідкували 74,4% студентів як у 2024 році цей відсоток знизився до 53,6%. Ті, хто слідкує за війною час від часу у 2024 році склали 40,1% опитаних на противагу 24,9% у 2022 році. Зростає кількість тих хто взагалі не слідкує за перебігом війни у 2022 р. – 0,7%, 2023 р. – 6,4% у 2024 р. – 6,4% студентів див. рис. 1.

З початком повномасштабної війни на тлі екзистенційної загрози різко збільшився показник національної свідомості, громадянської ідентичності, почуття патріотизму, зросла оцінка країни та економічні очікування, відчуття надії та оптимізму, а також підтримка державної влади так званий «ефект згуртування навколо прапора». Концепція «згуртування навколо прапора» була розроблена на початку 1970-х Мюллером Й. [7], який припустив, що для того, щоб подія викликала згуртування, вона повинна бути міжнародною за своїм масштабом та протистояти нації в цілому; драматичною і гостро сфокусованою, для забезпечення суспільного інтересу; і, нарешті, повинна

безпосередньо залучати країну та її керівництво. Проте з плином часу, що засвідчують показники опитувань громадської думки, цей ефект має тенденцію до спаду та повільного зниження.

Протягом 2024 року суспільні настрої суттєво погіршувалися, що було зумовлено низкою чинників таких як завищене очікування від контрнаступу у 2023 році, різке посилення мобілізаційних заходів в Україні, суспільна втома від затяжної війни, важка ситуація з електропостачанням та економічним становищем тощо.

Зважаючи на вище зазначені чинники, відповідаючи на запитання «Які почуття та емоції Ви відчуваєте від початку війни?» студенти відзначають про зменшення позитивних емоцій – надії та спокою. У 2022 та 2023 роках почуття надії було домінантним, у 2024 році його замінило відчуття тривоги. З кожним роком рівень почуття негатив-

них емоції збільшується: страх, розгубленість та розпач, особливо відчуття тривоги та невпевненості див. рис. 2.

Невід'ємною складовою громадянського суспільства сучасного світу є волонтерська діяльність. Вона охоплює такі сфери як гуманітарна допомога, підтримка нужденних, освіта, охорона здоров'я, екологічні ініціативи, а також кризові ситуації – природні катастрофи та воєнні конфлікти. В Україні волонтерство було започатковано Євромайданом і виступає ключовим проявом активної участі громадян у житті суспільства на всіх рівнях.

Так, результати загальнонаціонального дослідження щодо стану волонтерства в Україні, проведеного у 2014 році, засвідчили про те, що лише 26% опитаних молодих людей займалися волонтерством [9, с. 77]. Початок війни активізував потужний розвиток громадських ініціатив, спря-

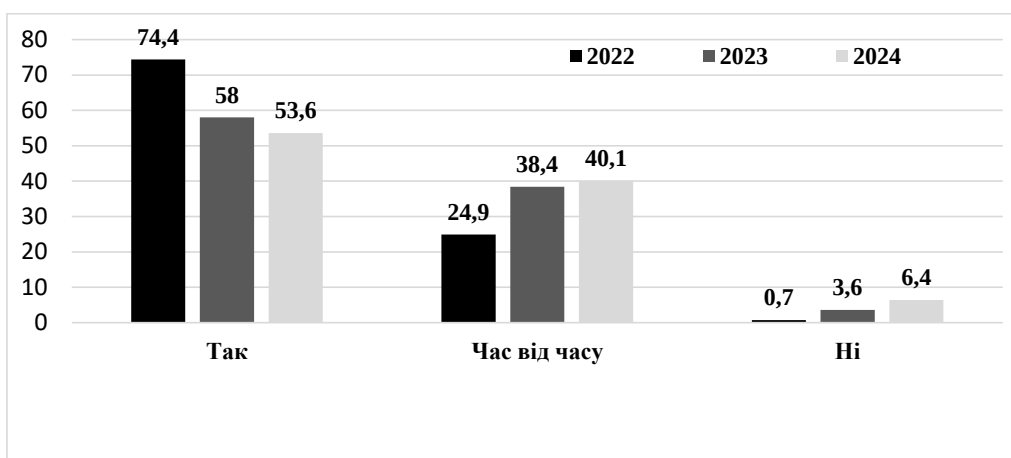

Рис. 1. Чи слідкуєте за перебігом війни?, %

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву

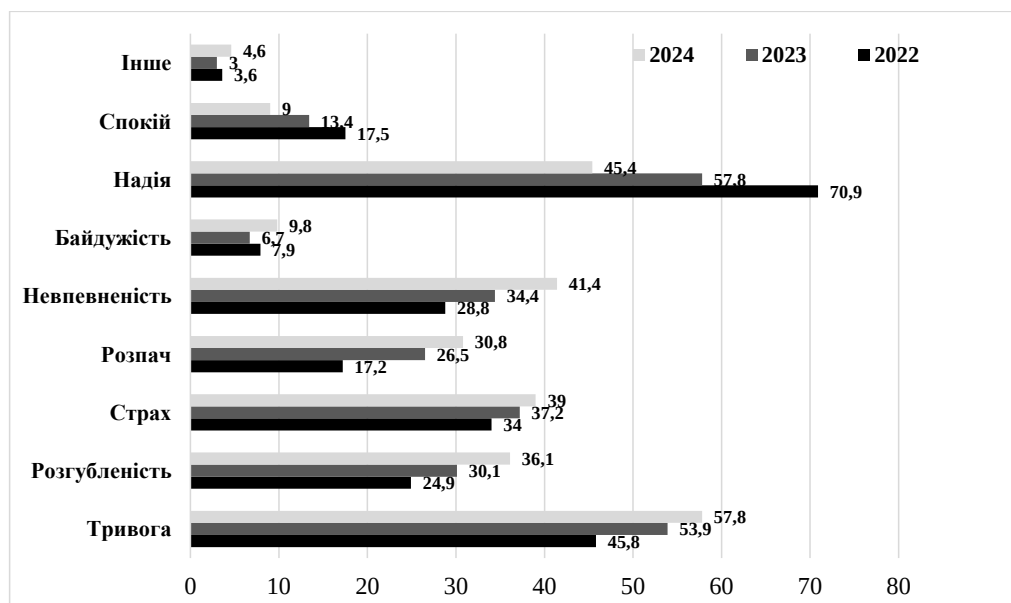

Рис. 2. Які почуття та емоції Ви відчуваєте від початку війни? (можна вибрати декілька варіантів відповідей), %

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву

мованих на допомогу українським військовим і всім хто цього потребує. Повномасштабне вторгнення росії в Україну дало поштовх до розширення волонтерського руху в межах всієї України. У 2022 році понад дві третини респондентів допомагали ЗСУ, територіальній обороні, тимчасово переміщеним особам фізично або фінансово [8, с. 268]. Результати нашого дослідження засвідчують, що протягом трьох років війни попри погіршення суспільних настроїв, рівень залученості молоді до волонтерства не змінився та складає біля 70% опитаних, а також частина опитаних 10% планує долучитися до цієї діяльності див. рис. 3. Дана діяльність допомагає молоді не тільки справлятися з негативними емоціями, а й формувати свою громадянську позицію.

Молодь це демографічна група яка характеризується підвищеним оптимізмом, вразливістю до зовнішніх впливів та адаптацією до змін чи потрясінь. Ми намагалися прослідкувати динаміку змін почуттів, що виникають у молодих людей коли вони думають про своє майбутнє, що дасть змогу визначити настрої молоді в умовах війни, що триває. На протязі трьох років війни розмірковуючи про своє майбутнє позитивні почуття заміщуються негативними.

Почуття надії найбільш домінантне при розмірковуванні молоддю про своє майбутнє, втім з кожним роком відсоток тих хто її відчуває зменшується. Серед позитивних почуттів відзначено оптимізм, упевненість, інтерес та радість, однак відсоток цих емоцій зменшується і вони переходять у негативні емоції: тривогу, розгубленість, страх, песимізм, безвихідь. Особливо ці зміни є виразними у 2024 році. Очевидно, що допоки триватиме війна, негативні емоції будуть переважати і молоді люди дивитимуться у власне майбутнє з певною пересторогою див. рис. 4. Так, згідно третьої хвилі національного опитування молоді, проведеного

влітку 2024 року Центром аналізу та соціологічних досліджень (CISR) в рамках програми «Молодь як провідник української національної ідентичності» (UNITY), кількість тих хто бачить майбутнє обнадійливим скоротилася з 89% у 2023 році до 70% у 2024 році [10].

Відповіді, які ми отримали на питання «Яким Ви бачите своє майбутнє після закінчення війни?» ще раз засвідчують, про настрої невпевненості щодо свого майбутнього див. рис. 5. Так, кількість молодих людей які бажають після війни залишитися в Україні й продовжити навчання зменшилася з 59,6% у 2022 році до 45,1% у 2024 році. Кількість тих, що залишаться працювати в Україні на протязі трьох років не змінилася в межах 20% опитаних. Зросли показники міграційних настроїв та невизначеності. Кількість респондентів які відзначили «поїду вчитись за кордон» зросла з 2% у 2022 році до 9,5% у 2024 році, а також зростає кількість тих кому важко дати відповідь з 18,5% у 2022 році до 25,2% у 2024 році.

Молодь завжди відзначалася більшою мобільністю та вмотивованістю шукати кращого майбутнього навіть закордоном. Серед основних причин еміграційних настроїв молодь називає низькі заробітки в своєму регіоні, відсутність перспектив на майбутнє та можливості професійного розвитку, недостатньо шансів на належний рівень життя [11, с. 243].

Висновки. Чим довше триватиме військова агресія росії проти України – російсько-українська війна, тим більший негативний вплив вона матиме на всі демографічні групи країни, а особливо на найвразливіші діти та молодь. Важливо, що саме ця група є основним потенціалом і водночас тією групою на чий плечі ляже відбудова України після завершення війни.

Як засвідчує дане дослідження, на тлі подій, що відбуються настає так звана друга стадія стресу –

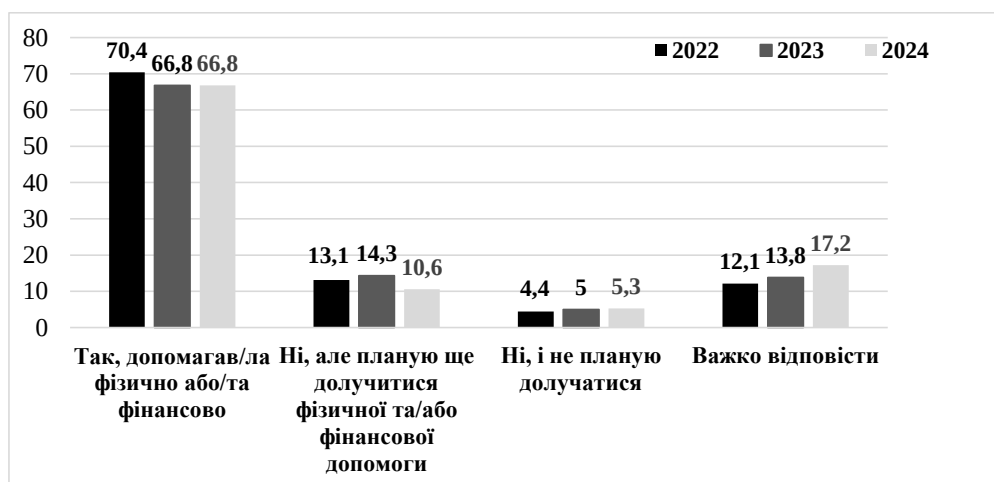

Рис. 3. Чи залучені Ви до волонтерської допомоги армії/ТрО/іншим тимчасово переміщеним особам?, %

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву

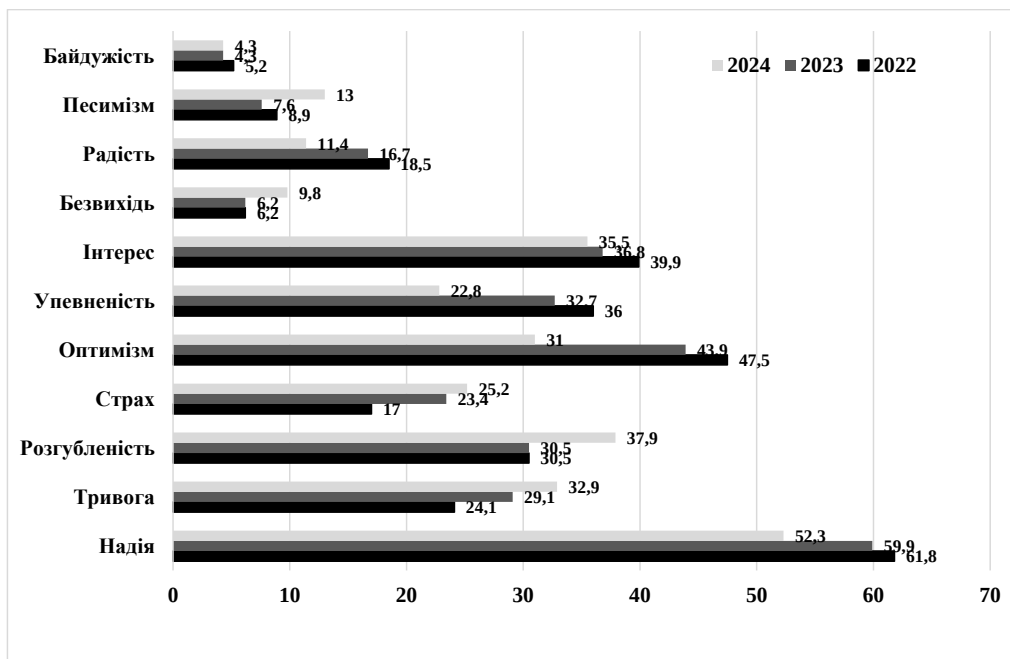

Рис. 4. Які почуття виникають у Вас, коли думаєте про СВОЄ МАЙБУТНЄ? (можливі декілька варіантів відповідей), %

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву

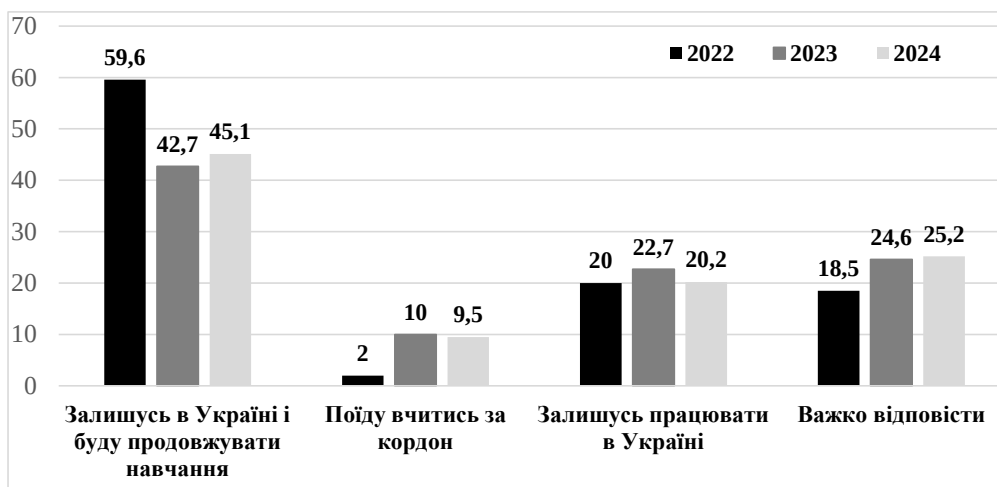

Рис. 5. Яким Ви бачите своє майбутнє після закінчення війни?, %

Джерело: Укладено авторками на основі загального масиву

адаптація, своєрідне «звикання» до подій, що відбуваються навіть якщо це воєнні дії. Серед молоді зменшується частка тих хто постійно слідує за перебігом війни, тим самим звертаючи увагу на події час від часу.

Спостерігається спад позитивних емоцій таких як надія та спокій, натомість зростання негативних – страху, розгубленості та розпачу, особливо тривоги та невпевненості у завтрашньому дні. Незважаючи на погіршення суспільних настроїв зберігається високий рівень залученості молоді до волонтерства та плани долучитися до цієї діяльності. Російська агресія та воєнні дії обумовлюють

перевагу негативних емоцій у молодих людей та невпевненість, пересторогу у завтрашньому дні. Серед молоді зростає рівень невизначеності та посилюються міграційні настрої.

Отже, можна виділити такі маркери дестабілізації молоді сьогодення як: збереження тенденцій спаду позитивних емоцій в той же час погіршення суспільних настроїв, посилення еміграційних настроїв серед молоді та невпевненості у завтрашньому дні. Важливо розуміти настрої та прагнення молоді для правильного та ефективного прогнозування відбудови та майбутнього розвитку нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ООН: в Україні влітку загинули щонайменше 589 цивільних через агресію РФ URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-zvit-zahybli-ahresiya-rf/33143138.html> (дата звернення: 2.02.2025).
2. Дослідження «Вплив війни на молодь в Україні». Громадська організація «Центр дослідження суспільства» (Cedos) URL: <https://cedos.org.ua/researches/vpliv-vijni-na-molodv-ukrayini/> (дата звернення: 5.02.2025).
3. Вплив війни на молодь в Україні URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-12/undp-impact-of-war-on-youth-in-ukraine_0.pdf (дата звернення: 7.02.2025).
4. Мішневський Я. Молодь на сході України в контексті російсько-української війни. *Соціологія села*. 2016. 1(72). С. 132–140.
5. Підлітки та їхнє життя під час війни: настрої, цінності, майбутнє. Березень 2023. URL: <https://dobrodiy.club/wp-content/uploads/2023/03/doslidzhennya-pidlitky-ta-yihnye-zhyttya-pid-chas-vijny-nastroyi-czinnosti-majbutnye.pdf> (дата звернення: 10.02.2025).
6. Радченко О. Теорія стресу та філософські погляди Ганса Сельє: значення для сучасної медицини. URL: <https://health-ua.com/article/71356-teoryastresu-tafilosofsk-poglyadigansasel-znachennya-dlyasuchasno-meditsin> (дата звернення: 11.02.2025).
7. Мюллер, JE 1970. Президентська популярність від Трумена до Джонсона. *The American Political Science Review* 64 (1): 18–34. <https://doi.org/10.2307/1955610> (дата звернення: 13.02.2025).
8. Зелена О., Мірчук І. Вплив війни на громадянську позицію та геополітичні настрої студентської молоді в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 43 с. 264–274 URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/43_2022/32.pdf (дата звернення: 16.02.2025).
9. Грищенко Н. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 2 (38) 2018. с. 73–78.
10. Національне опитування молоді. Хвиля 3. URL: https://static1.squarespace.com/static/627a2e40fe005402b6dbb84a/t/66b9a9c544a1db23e7468c3c/1723443655647/UNITY+Youth+Poll+2024_UKR.pdf (дата звернення: 18.02.2025).
11. Гвоздецька Б., Варга Н. Міграційні настрої першокурсника в умовах російсько-української війни. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 1 2024. с. 239–245. URL: <http://perspektyvy.pdpu.od.ua/index.php/2024-ukr?id=76> (дата звернення: 18.02.2025).